

ФУНКЦІ РОЗМОВНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ І СИТУАТИВНИХ СТЕРЕОТИПІВ У МЕДІЙНОМУ ТЕКСТІ

У статті запропоновано аналіз фразеологічних одиниць – власне образно-оцінних фразеологізмів та ситуативних стереотипів, або синтаксичних фразеологізмів, – поширених у сучасній друкованій пресі. Звернено увагу на те, що лексичні фразеологічні одиниці є засобом негативної оцінки ситуації, маркування негативного ставлення до чогось з боку мовця. Оскільки газетне повідомлення в нинішній медійній стилістиці орієнтоване на так звану документальність, «точність», то нерідко фразеологізм транлює знижений розмовний реєстр, почасти – лайливість.

Синтаксичні фразеологічні одиниці – це сталі структури висловлення, готові формули комунікації, притаманні усній побутовій культурі повсякдення.

Ключові слова: фразеологізм, ситуативний стереотип, експресія, ситуативний вислів, повсякденно-побутова культура, мова газети, медійний текст.

В статье предложен анализ фразеологических единиц – собственно образно-оценочных фразеологизмов и ситуативных стереотипов, или синтаксических фразеологизмов, – распространенных в современной печатной прессе. Обращено внимание на то, что лексические фразеологические единицы являются средством негативной оценки ситуации, маркировки негативного отношения к чему-либо со стороны говорящего. Поскольку газетное сообщение в нынешней медийной стилистике ориентировано на так называемую документальность,

«точность», то нередко фразеологизм транслирует сниженный разговорный регистр, отчасти – ругательный.

Синтаксические фразеологические единицы – это постоянные структуры высказывания, готовые формулы коммуникации, присущие устной бытовой культуре повседневности.

Ключевые слова: фразеологизм, ситуативный стереотип, экспрессия, ситуативное выражение, повседневно-бытовая культура, язык газеты, медийный текст.

The article provides the analysis of phraseological units – actually figuratively-evaluative ones and situational stereotypes, or syntactic phraseological units, common in the modern printed press. Attention is drawn to the fact that lexical phraseological units are the means of negatively assessing the situation, marking a negative attitude to something on the part of the speaker. Since the newspaper report in the current media style is focused on the so-called documentation and «accuracy», the phraseological unit often carries a reduced colloquial register, partly abusive.

Syntactic phraseological units are set utterance structures, ready-made communication formulas inherent in the everyday oral culture.

In today's newspaper text, the segment of lexical and phraseological signs of everyday life has grown in connection with the focus on interactive news information technologies that activate the reader's involvement in the communicative process. They give discursiveness and everyday life to contemporary journalism, socio-national and cultural color, sometimes lowering the average literary standard of publication to the peripheral vernacular level.

The combination of medium-literary, colloquial norms and elements of commonality gives the mass-media-oriented media texts the effect of carnivalization – combining the voices of respondent characters as representatives of an institutional and non-institutional society and author-journalist; a combination of high, neutral and low styling.

Correlation 'oral' – 'colloquial' is integrated into written text

by means of similar techniques for the artistic style, creating a characteristic narrative – transformed (stylized, processed) for the purpose of informing about reality, telling news, commenting on the everyday reality and communicative constructs.

Key words: phraseological unit, situational stereotype, expression, situational expression, everyday culture, newspaper language, media text.

Застосовуючи фразеологічний параметр щодо характеристики такого жанрового різновиду медійного тексту, як діалогізоване газетне повідомлення з погляду відображення в ньому поліфонізму повсякдення, звертаємо увагу на те, що в українському мовознавстві усталилася думка про обсяг фразеології в широкому та вузькому розумінні. Окрім усталених розрядів фразеологізмів, уведених до академічних словників фразеологізмів, існують і такі, що залишаються попри ознаку відтворюваності в мові поза лексикографічними виданнями такого типу, частина з них об'єднується у словниках сталих висловів у професійно орієнтованій комунікації, частина – у словниках територіальних і соціальних діалектизмів, у пареміологічних збірниках, словниках афоризмів та крилатих висловів тощо. На думку В. Ужченка, коректнішим був би розподіл фразеологічних одиниць «саме на центральні складники фразеологічного фонду й різною мірою віддалені від центру відтворювані одиниці – периферійні» [1, с. 32]. Отже, особливістю діалогізованих газетних повідомлень є кваліфікативні та оцінні функції розмовно-побутових фразеологізмів, кліше, ситуативних висловлень, які вживають персонажі-мовці в безпосередній неофіційній невимушеній комунікації. Фразеологія публіцистичного дискурсу соціально акцентована, а тому за функціональним і ситуативним навантаженням більшість зафіксованих фразеологізмів, кліше, ситуативних висловлень кваліфіковано як «соціальні фразеологізми», «комунікативно-функціональні одиниці, т. зв. ситуативні висловлення», тобто відтворювані в готовому вигляді та

ситуативно пов'язані висловлення, які з погляду стандартної лексикології є абсолютно вільними сполученнями слів. За матеріалами «Газети по-українськи» (далі – ГПУ) виокремлено групу стереотипних висловів, поширених у повсякденно-побутовій культурі у функції оцінки людини, сучасного соціуму, умов життя людей у ньому. Відзначено активність утилітарно-побутових сталих конструкцій на позначення кількості та відтинків часу, усталених порівняльних зворотів у мові респондентів.

Щонайзагальніше можна визначити, що фразеологічні одиниці й ситуативні висловлення відображають негативну оцінку фактів, подій, людей, їхніх вчинків тощо: – *Ви ж врахуйте, яка жара надворі. Нам тикають есесерівськими ГОСТами, які нікуди не годяться* (ГПУ, 30.05.2012); *От тільки біда: в селі цього року відкриють чотири готелі* (ГПУ, 16.02.2010); – *Молодьож приїжджає до річки щоночі, кувиркаються тут, **таке роблять, що срам*** (ГПУ, 28.05.2010), а також емоційно-експресивну оцінку дійсності, настроїв, почуття, емоції, переживання персонажів-мовців: *Арсенал ліквідували 20 лютого. Уламки від бомб розлетілися майже на 3 км від місця вибуху. Дерева, які росли поряд, повиривало з корінням. – Так загриміло, що шибки в вікнах задзвеніли, – каже головний бухгалтер Писарівської сільради Людмила Бохонко. – Ми **чуть зі стулу не впали**. Стільки ж років туди всі ходили. І гриби збирали, і ягоди, і відпочивали. А виявляється, ходили по мінному полю!* (ГПУ, 24.02.2009); *Люди бігають, пожежники приїздять, усі **в шоці, очі аж вилазять**. Ну а мені все **по приколу** – дивитися, як вони бігають, намагаються руками загасити, а воно ж іще більше горить. А я стою знизу і сміюся* (ГПУ, 26.11.2010); *Через секунд 15 вибігає. – Директор у **шоці!** – випалює. – Якось треба це вирішувати, – кажу я* (Країна, 16.03.2010). За нашими спостереженнями, на тлі інших ситуативних висловлень вирізняються ті, що виражають почуття невдоволення та обурення – власне тих чинників у повсякденні, що спричинюють появу інформаційно-новинних повідомлень. Пор.: 31 травня у

київському виставковому центрі «Акко Інтернешнл» пройшла церемонія нагородження. – **Ти подивися на неї**, – каже літня жінка біля входу до приміщення центру. На червону доріжку ступає дівчина у напівпрозорій чорній сукні. Має обвислий живіт, крізь тканину видно спину і спідню білизну. – Хоча після тої випускниці з Павлограда **нічого не дивує** (ГПУ, 6.06.2012); Дружина Марія з криком вибігає з хати: – **Ти що, здурів на старість? Хочеш, аби сусіди з нас сміялися?** У Провідний тиждень ніхто не веснує (Країна, 26.04.2012); – **Всьо, ну його на фіг. Я звальною.** Вдень намок, і ще спав у калюжі, – труситься високий хлопець у плащ-палатці (Країна, 13.05.2011); Вона відкрила магазин дорогого італійського одягу. – **Та ну її, ту галерею**, – каже. – **То стільки нервів і грошей, не уявляси** (Країна, 19.01.2012).

Здебільшого негативні емоції мовці-респонденти виражають за допомогою лайливих висловів, які зберігаються в новинних повідомленнях як документальний факт без культуромовної корекції, пор. лайливі оцінки: – **Ніяких тобі черг. Ніхто не б'ється. За Юлі чорт зна що творилося. По ночах чергу займали** (ГПУ, 6.06.2012), лайки-прокльони: **Хвороба тебе узяла б**, – **струшує ногою, якою ледь не наступила на мишу** (Країна, 20.01.2012), лайливі замітники літературно-нормативних семантичних відповідників: **Дунав, ні хріна з того не вийде. Коли бетонували весною, то не одні гумаки в тому болоті втопив. Можна сказати, той стадіон на наших чоботах збудований**, – **каже товаришу** (Країна, 04.11.2011), лайки-образи: – **Коло нас? Та пішов він на хрін, я з ним воппе говорити не хочу** (Країна, 8.04.2011).

У медійному жанрі діалогізованого газетного повідомлення велике значення мають ситуативні висловлення із соціальною конотацією, що відбивають відносини, пов'язані зі стосунками людей у суспільстві, умовами життя у певний історичний період розвитку соціуму. Вони не відмежовані від повсякденно-побутової культури нації, бо народжуються саме в родинно-побутових,

щоденних ситуаціях безпосереднього обміну думками, емоціями, оцінками реалій довкілля. Такі риторичні кліше, як *що з того всього робити*, а також соціальні сентенції на зразок *нам ніде дітися, живіть як хочете* – це своєрідні соціальні маркери негараздів, морально-психічного стану безвиході, які й «кличуть» на допомогу журналіста, щоб надати повсякденно-побутовому фактові публічності, соціального узагальнення, пор.: – *Видали кожному по 450 гривень, і живіть як хочете*, – продовжує жінка (ГПУ, 14.06.2012); *Менти не знали, що з того всього робити і як їх хапати* (Країна, 04.11.2011); *Нічо не помагає. Ми на восьмому етажі живемо, вікна якраз на антену виходять. Нам ніде дітися* (ГПУ, 15.04.2010).

Саме із соціальним позиціюванням особи в культурі повсякдення пов'язані оцінні ситуативні висловлення про поведінку в транспорті: – *Усі штовхаються, лізуть один перед одного* (ГПУ, 4.05.2012); взаємини в офіційних установах: – *Ой, ну скільки можна передавати цей халат одне одному. Я його вже раз п'ятий бачу. Дістали вже, іди звідси*, – каже. *Молодь цікавиться, чи буде це шампанське* (ГПУ, 7.09.2011), ставлення до роботи: *Під вечір прийшли ваші колеги, покрутилися біля дому й пішли. Ну, хіба це робота?* (ГПУ, 7.09.2011); *Той фельшер навіть чемоданчика свого не відкривав*, – плаче 52-річна Марія Демченко, матір чоловіків. – *Подивився: рана невелика. Розвернувся і поїхав* (ГПУ, 15.05.2012); ставлення до середовища проживання: – *Бо що будуть робити в тому місті – цеглу гризти? А тут собі капусточку посадять, картопельку – усе своє*, – каже Шот (ГПУ, 19.05.2009); взаємини матері та дитини: – *Михайло сказав, що кохає цю дівчину*. – *Ну що я могла заперечить*, – каже Ярослава Васиївна. – *Не ворог же я своїй дитині. А раптом це його доля* (ГПУ, 28.05.2010).

Своє буття персонажі-мовці ділять на певні періоди, що також засвідчує соціокультурну мотивацію в повсякденно-побутовій культурі людини, відбиту в усно-розмовних кліше: *У ті часи за свої 30 тисяч рублів три хати могла*

поставить, – каже жінка років 65, – а тепер на ту тисячу – хіба будку собаці (ГПУ, 6.06.2012); – Скільки себе пам'ятаю, ніколи не боявся току. У школі в нас був радіоаматорський кружок (ГПУ, 21.09.2010).

Соціокультурна традиція позначається на вживанні фразеологізмів і ситуативних висловлень із номінаціями *Бог, душа, гріх* як символами соціального та морального обов'язку в бутті, що усталилися в релігійній частці культури повсякдення з давніх часів: – *Я прошу, ну, будь ласка, ну, шановні колеги, побійтеся Бога, – заспокоює 56-річний спікер Володимир Литвин. – Говоріть, Ярославле Михайловичу (Країна, 20.01.2012); – Бога не боїться. Як отак узяти і дорогу загородити? Все моє життя люди нею їздили. А зараз він туди нікого не пускає, пістолетами страшить (ГПУ, 14.06.2012); Може, то гріх так казати, але католицьке Різдво я більше люблю. Хоч сама православна, – говорить 44-річна Тетяна Мусійовська. Виходить із храму з донькою 23-річною Євгенією (ГПУ, 28.12.2011).*

У соціально маркованому контексті, яким є газетно-журнальна публіцистика, ситуативні висловлення відображають стереотипізовані в повсякденно-побутовій культурі оцінки соціуму, умов життя людей у ньому. У висловленнях простих людей засвідчені й задокументовані авторами-журналістами такі клішовані оцінки, сентенції: – *У цій країні вижити нереально. Тре тікати звідси світ за очі (Країна, 04.11.2011); – Тепер вийдеш по хліб чи на базар – і сотні як не було (ГПУ, 6.06.2012); 78-річна Марія Оліфер наглядає за церквою в селі Горностайпіль Іванківського району Київської області. – Своєю силою зробили церквушечку. Держава не дала ні копійки. Назвали її на честь Миколи чудотворця (Країна, 3.05.2012); Прийшла до нас на базар перед Євро податкова міліція «доїти» (ГПУ, 15.06.2012); – Вони втекли. Тут за цілий день можна заробити тільки на їжу для сім'ї. Ніхто нічого не купує – у людей нема грошей. Від нас жодного голосу на виборах ця банда не отримає (ГПУ, 15.06.2012); – Мене ніхто сьогодні*

не питає, чи є гроші прогледувати сім'ю, заплатити за квартиру (ГПУ, 19.05.2009).

Негативну експресію виражають і клішовані вислови, фразеологізми щодо взаємин «влада – людина»: – ***Хотів Вітя в Європу, а понав у саму жону***, – *вигукує 71-річний чоловік у коротких джинсових шортах та майці, який проїжджає на спортивному велосипеді (ГПУ, 8.06.2011); – То так, аби Львів спозорити. Показати, шо в нас нічого не можуть зробити. Тільки Донбас всьо тримає і робить (Країна, 04.11.2011); – Зараз сезон тюльпанів і нарцисів, – каже 25-річний Максим Саулко із Вороновиці. – А за підсніжники **шмонали по повній**. Торгують квітами всі, від малого до старого. За місце тут ніхто не платить (ГПУ, 4.05.2012); – То ні курки собі зарізати, бо холодильник не включиш. Ні тобі телевізора подивитися. Та на нас **хтось добре кишеню наб'є**, – розмірковує Василь (ГПУ, 19.05.2009); – Та хто його туди пусте? Там же проблема, тре виробництво відкривати. Його возять там, де красиво, **показують шик і блєск**, – відказують йому (ГПУ, 21.01.2011).*

В антропоцентричному медійному жанрі «діалогозоване газетне повідомлення» сама людина постає як об'єкт оцінки – її суб'єктивних і соціально важливих якостей. Мовці-персонажі підмічають, що в повсякденні найперше оцінюють зовнішність, одяг людини, пор. такі ситуативні вислови: – *Я переїхала сюди з Харкова, то перший час дивувалась, як тут всьо складно. У такому ж частному секторі жила в Харкові, могла там спокійно вийти в халаті по хліб. Тут же це самий головний предмет обговорення: **у чому вийшла, куди пішла** (ГПУ, 28.05.2010); – *Це не розпродаж, а збуття непотребу. Ну хто таке на себе надіне*, – *незадоволено каже чорнявка, розглядаючи облізли куртки в магазині верхнього одягу (ГПУ, 7.09.2011).* Щодо мисленневих, розумових здібностей, то здебільшого вживають такі традиційні фразеологізми: – *Посеред ночі будить, бо шось їй **дурне в голову стукне** (Країна, 04.11.2011); – Зараз беруся тільки за те, що **в голову стрелить**. А на початках погоджувався на всі пропозиції,**

навіть дурні й безперспективні. [...] **Дурень думкою багатіє** – доки маюю, думаю, що ілюстрація буде класною й абсолютно чесною (Країна, 20.01.2012).

За нашими спостереженнями, здивування найчастіше персонажі-мовці виражають за допомогою характерних:

а) розмовно-побутових фразеологізмів: – **Приходжу в діагностичний центр у Житомирі. Там усі роти пороззявляли** – бо такий справний (ГПУ, 10.09.2009); – **Ну то кіно і німці. Таке в Україні проходить, грає наша збірна, а народ по телевізорі матч подивитися не може** (ГПУ, 14.06.2012); – **Я недалеко був. Чуть щелепа не відпала**, коли їх побачив. Менти не знали, що з того всього робити і як їх хапати (Країна, 04.11.2011); – **Він її як привів знайомитися – я чуть не впала. Волосся жирне, шкіра в прищах, зуби жовті, криві. Палить, від алкоголю не відмовляється. Освіти ніякої** (ГПУ, 28.05.2010);

б) ситуативних висловлень, як-от: – **Ну а ти що хотів? Думаєш, упівці, коли воювали, то в них фен із собою був, і вони сушилися? Зараз вогонь розведемо, трохи підсохнеш** (Країна, 13.05.2011); – **Хто ж знав, що вони такими відомими стануть, – стенає плечима. – Івасюк спочатку зняв, як тепер кажуть, аматорське відео на свою «Червону руту»** (ГПУ, 4.03.2009); – **Купив на лотку кілограм огірків і капустину, зробив салат – цілу ніч потім не спав, отруївся, – зазначає 28-річний уманчанин Володимир Гамаченко. – Скільки разів до цього купував – усе було нормально** (ГПУ, 17.04.2009); – **Стала крутитися голова, нудило, першило горло. Не знала, що коїться.** [...] **Олександра Володимирівна вимагає через суд закрити підприємство. Справу розглядають шість років** (ГПУ, 16.02.2010); – **Одного разу забули повну сумку з туалетною бумагою. Рулонів 80 там було. Як можна було таке лишити?** (ГПУ, 21.01.2011); – **Скільки на світі живу – такого не бачила. Град [вибомбив. – С. Б.] половині села всю городину, – каже на своєму городі Ольга Висовень, 78 років, із села Лука під Києвом** (ГПУ, 6.07.2010).

Отже, в сучасному газетному тексті у зв'язку з

орієнтацією на інтерактивні технології подання новинної інформації, які активізують ступінь утягування читача в комунікативний процес, посилюється сегмент лексико-фразеологічних знаків повсякденно-побутової культури. Вони надають дискурсивності й повсякденності сучасній журналістиці, соціо- та національно-культурного колориту, часом обнижують середньолітературну норму видання до периферійного народнорозмовного рівня.

Сполучення середньолітературної, народнорозмовної норм та елементів просторіччя надає медійним текстам, орієнтованим на масового читача, ефекту карнавалізації – сполучення голосів персонажів-респондентів як представників інституційного і неінституційного соціуму та автора-журналіста; поєднання стилістики високого, нейтрального й низького.

Кореляція «усність» – «розмовність» інтегрується в писемний текст за допомогою аналогічних для художнього стилю прийомів, створюючи характерну оповідність – трансформовані (стилізовані, оброблені) з метою інформування про дійсність, переповідання новин, коментування реальності комунікативні конструкти повсякденно-побутової сфери.

Бібліографічні посилання

1. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 494 с.